

Pásky tzv. „Brautgürtel“ ze západních Čech v mobiliárních fondech NPÚ

Veronika PILNÁ

ANOTACE: Zdobené dámské opasky tzv. Brautgürtel byly typickou součástí oděvu měštanských žen v druhé polovině 16. a na počátku 17. století. V mobiliárních fondech západočeských památkových objektů se dochovaly tři takové opasky, které se od sebe liší kvalitou zpracování i použitým materiálem. Příspěvek přibližuje tyto tři exempláře spravované NPÚ a porovnává je s dalšími kusy v českých sbírkách.

„Je samá kůže, stuha, třáseň, lesk,
pás, pápěr, pruh a pentle, prstýnek“

Z dobové básně anglického cestovatele a návštěvníka renesančních Čech Johna Taylora¹

Pásky označované také jako *Brautgürtel* se v posledních několika letech dostávají do centra badatelské pozornosti především díky archeologickým nálezům torzálně dochovaných kusů, jejich jednotlivých segmentů či případně reinterpretací starších fragmentů ze starých muzejních sbírek. Následujícím příspěvkem se pokoušíme vyslat další odpověď na volání Jana Musila, autora dvou podrobných článků věnovaných této problematice z archeologického hlediska, po dochovaných analogiích z českých sbírek. Mobiliární fondy díky svému rozsahu a specifickým podmínkám, ve kterých byly utvářeny, obsahují velmi různorodé památky všech druhových skupin. Mezi nimi jsou nepříliš početně zastoupeny také historické šperky. Tento text je věnován třem málo známým exemplářům kovových opasků, které pocházejí z oblasti západních Čech a jsou součástí mobiliárních fondů památkových objektů Horšovský Týn a Kynžvart.

Literatura

Problematika pásu jako oděvního doplňku v jeho materiální a symbolické rovině v období středověku a raného novověku pronikla do zájmu badatelů od doby Zikmunda Wintera opakovaně, a to s různými časovými přestávkami. Kromě zahrnutí do komplexního díla *Dějiny odívání* od Ludmily Kybalové Hartmannové se tato problematika odrazila například v monografii Karla Otavského ke svatováclavské koruně z roku 1992.² Ze světové literatury je třeba uvést několik důležitých přehledových prací věnujících se archeologickým nálezům částí opasků či kovových komponent užívaných k jejich zhotovování. Z německého prostředí je to práce Ilse Fingerlin z roku 1971 věnovaná opaskům vrcholného a pozdního středověku³

1

a dále příspěvek Jörga Hardera z roku 2010 zaměřený výhradně na renesanční opasky.⁴ Pokud jde o rozsáhlé nálezy ze středověkého Londýna a jejich souborné vydání, problematice opasků a jejich především kovových komponent se věnuje díl *Dress Accessories*, zpracovaný Eganem Geoffem a Frances Pritchardovou.⁵ V poslední době Annemarieke Willemsen postupně publikuje nálezy z holandské lokality Dordrecht, kde bylo nalezeno velké množství opaskových komponent.⁶

■ Poznámky

1 Alois Bejblík (ed.), *Fynes Moryson, John Taylor – Cesta do Čech*, Praha 1977, s. 194.

2 Karel Otavský, *Die Sankt Wenzelskrone im Prager Domschatz und die Frage der Kunstauffassung am Hofe Kaiser Karls IV*, Bern 1992.

Obr. 1. Detail stříbrného pásu z Horšovského Týna, inv. č. HT13103. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

3 Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971.

4 Jörg Harder, Segmentgürtel mit mehrteiliger Anhängerkombination – Ein Frauenschmuckgürtel der Renaissance, *Historische Archäologie* III, 2010. Dostupné online na https://www.histarch.uni-kiel.de/2010_Harder_low.pdf, vyhledáno 7. 6. 2018.

5 Egan Geoff – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991.

6 Annemarieke Willemsen – Max Ernst, *Middeleeuwse mode in metaal, Sierbeslag op riemen en tassen uit de Nederlanden 1300–1600*, Zwolle 2012.

2

Obr. 2. Stříbrný pás z Horšovského Týna, inv. č. HT13103. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

Obr. 3. Nápis na reversu stříbrného pásu z Horšovského Týna, inv. č. HT13103. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

Opasky a pásy v nejrůznějších podobách jsou pak v poslední zhruba desítky let v českém prostředí zpracovávány i zcela samostatně. Například na Katedře dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci dokončila v letech 2008 a 2010 Petra Mazáčová dvě závěrečné práce, v nichž se postupně věnovala opaskům od stěhování národů po Velkou Moravu a následně době od vrcholného středověku po raný novověk.⁷ Výsledky svého bádání potom vydala v publikaci *Opasek jako symbol a součást středověkého oděvu*, v níž se okrajově věnovala také kovovým ženským pásům z počátku novověku.⁸ V roce 2010 vyšel příspěvek Miloše Čižmáře věnovaný problematice interpretace podkovovitých komponent právě z renesančních kovových opasků.⁹ Především z archeologického hlediska se výhradně kovovými článkovými opasky 16. století zabýval v následujících letech již zmíněný Jan Musil, který v roce 2011 a 2012 publikoval dva příspěvky na toto téma.¹⁰ Dva roky po mladším z Musilových příspěvků zveřejnil kolektiv autorů Zdeňka Měchurová, Alena Selucká a Martin Zmrzlý závěry průzkumů pásů ze sbírek Moravského zemského muzea pomocí přírodovědných metod zkoumání.¹¹ Mezi současnými badateli věnujícími se problematice pásů a opasků je nutno zmínit také Jindřicha Figuru, který se soustřeďuje na materiál vrcholného a pozdního středověku.

Kovové opasky 16. a 17. století se odrazily dále buď v textech věnovaných primárně celkové oděvní situaci, či v přehledových katalozích

muzejních sbírek. Alena Nachtmannová se pásem 17. století v kontextu textových pramenů věnuje ve své monografii *Mezi tradicí a módou*.¹² Monika Tauberová vydala obsáhlý katalog lidových šperků včetně kovových opasků ze sbírek Národního muzea, v němž zachytila také výskyt jednoho exempláře ze 17. století z oblasti Jablunkova.¹³

Opasky a pásy v obecné rovině a v kontextu západních Čech

Pásy a opasky byly v průběhu středověku a raného novověku neodmyslitelnou součástí šatníku mužů a žen všech stavů. Na volných středověkých oděvech byla přepásáním tvarována celková silueta. Jako součást oděvu, který až do druhé poloviny 16. století neměl vůbec vsívané kapsy,¹⁴ plnily důležitou funkci, neboť právě na opasky byly zavěšovány různé váčky a tašvice.¹⁵ V nejjednodušší variantě byly opasky jednoduché, vyhotovené z pruhu kůže či tkaniny s kovovou přezkou na konci. V této podobě se užívaly po celý středověk a komponenty takových variant pásů jsou častými nálezy. Mezi archeologickým materiálem máme zachovány přezky různých, mnohdy dekorativních tvarů, ale jednoduché varianty byly účelné, jako například závorová přezka nalezená v Chebu

3

vých podkovovitých předmětů, in: Šimon Ungerman – Renáta Přichystalová – Michal Šulc et al. (edd.), *Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*, Praha 2010.

¹⁰ Jan Musil, *Raně novověké kovové článkové ženské opasky (tzv. Brautgürtel)*, *Východočeský sborník historický* XX, 2011, s. 21–52. – Idem, *Nález ženského kovového článkového opasku (tzv. Brautgürtel) z Podlažic*, *Chrudimský vlastivědný sborník* XVI, 2012, s. 87–138.

¹¹ Zdeňka Měchurová – Alena Selucká – Martin Zmrzlý, *Pásové řetězy ze sbírek moravského zemského muzea z pohledu přírodovědných metod zkoumání*, *Archaeologia historica* XXXIX, 2014, s. 285–297.

¹² Alena Nachtmannová, *Mezi tradicí a módou: odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012, kap. *Oděvní doplňky a ozdoby*, s. 146.

¹³ Monika Tauberová, *Lidový šperk z Čech, Moravy a Slezska ze sbírek národního muzea*, Praha 2012.

¹⁴ Všívaní textilních kapes je známé až z dochovaných oděvů pocházejících z druhé poloviny 16. století. Jednalo se o jednoduché váčky našívané do bohatých španělských kalhot *pocitiv* či typu benátských kalhot, které byly v pase nabírané a směrem ke koleni se zužovaly. Střihy kapes a jejich umístění zdokumentovala na dochovaných oděvech Janet Arnold ve svém katalogu *Patterns of Fashion 1560–1620*. Více Janet Arnold, *Patterns of Fashion 3 – The cut and construction of clothes for men and women c. 1560–1620*, London 1985.

¹⁵ *Tašvice*, taška či kapsička nasouvaná na opasek – Zikmund Winter, *Dějiny kroje v zemích českých od počátku 15. století až po dobu pobělohorské bitvy*, Praha 1893, s. 49.

■ Poznámky

⁷ Petra Mazáčová, *Vývoj opasku od stěhování národů po velkou Moravu* (bakalářská práce), Katedra dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2008. – Eadem, *Opasek jako symbol a součást mužského oděvu ve vrcholném a pozdním středověku* (magisterská práce), Katedra dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2010.

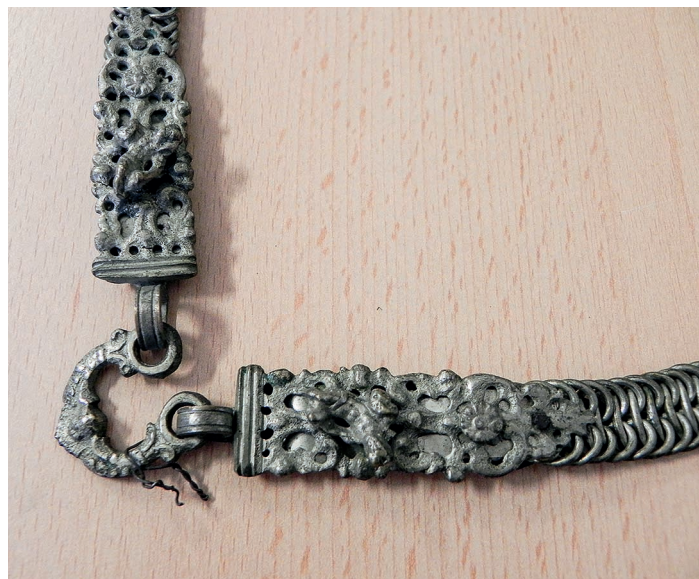
⁸ Eadem, *Opasek jako symbol a součást středověkého oděvu*, Praha 2012.

⁹ Miloš Čižmář, *K problematice neznámých artefaktů v archeologických nálezech. Datování a funkce malých kovo-*

4

5

6

7

Obr. 4. Pásek s podkúvkou a zavěšeným pouzdrům, Cheb, inv. č. KY2285 a KY2286b. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

Obr. 5. Podkovovitý článek k zavěšení, inv. č. KY2285. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

Obr. 6. Pouzdro a detail na zapínání, inv. č. KY2285 a KY2286b. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

Obr. 7. Detail opasku s tlačnými dekory. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

a pocházející pravděpodobně z 15. století.¹⁶ Zcela unikátní celokovové články opasku s rytým ornamentem opatřené stěžejkou se nacházejí ve sbírkách Victoria and Albert Museum v Londýně.¹⁷ Jak je patrné na ikonografii, mohly být opasky o mnoho delší, než bylo k prostému obepnutí pasu potřebné. Po provlečení pásu se přezka ještě překryla dekorativním uzlem a přečnívající konec se ponechal vpředu volně spuštěný. Tuto úpravu najdeme v ikonografii z oblasti západních Čech mimo jiné na obraze Panny Marie Klasové z Boru u Tachova, kdy má bohorodička na svém módně aktualizovaném oděvu posetém symbolickými klasy vpředu spuštěný dlouhý konec svého pásu.¹⁸

V 16. století byly opasky stylově diferencovány na ženské a mužské varianty. Celokovové pásy byly typické pro ženský šatník a velmi oblíbené byly formy vícedílné, které Jörg Harder

■ Poznámky

16 Železná závorová přezka, nález Chebský hrad. Dnes Cheb, Muzeum Cheb, inv. č. A 6577. Více Veronika Pilná, *Oděv a jeho vývoj v západních Čechách 15. až 17. století* (disertační práce), Katedra antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2016, s. 243, kat. č. 2.

17 Destičky pánského opasku, provenience Francie, kolem 1320. Dnes Victoria and Albert Museum, Londýn, inv. č. M12-b-1981. Více Marian Campbell, *Medieval Jewellery in Europe 1100–1500*, Londýn 2009, s. 70.

18 Panna Maria Klasová. Kolem 1480, tempera na dřevěné desce. Původně v kostele sv. Mikuláše, Bor u Tachova. Dnes depozitář Biskupství plzeňského. Více viz Jiří Fajt, *Gotika v západních Čechách (1230–1530), díl II.*, Praha 1996, s. 423–590, zejm. s. 460, kat. č. 40. – Pilná (pozn. 16), s. 246, kat. č. 7.

8

Obr. 8. Opasek s tlačnými dekory, Cheb, inv. č. KY2286. Foto: Veronika Pilná, 2017. Grafická úprava snímku: Václav Kořínek, 2018.

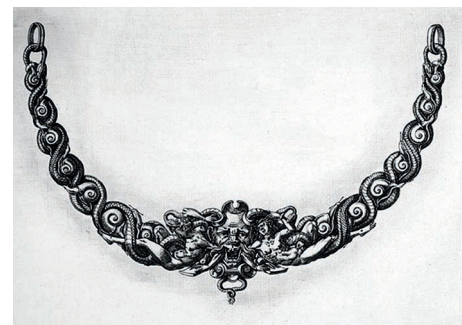
Obr. 9. Příklad grafického návrhu pro závěsníky tašek. Anonym, návrhy pro závěsníky tašek, 6 listů, 1554. Dnes: Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, inv. č. 26.6 Geom. (12-2). Převzato z <http://diglib.hab.de/?grafik=26-6-geom-00157>, vyhledáno 7. 6. 2018 (licence CC-BY-SA).

označuje kategoriemi článkové a řetězové. V případě řetězových pásů se jednalo o kovové řetězy z poměrně výrazných kovových oček. Délka takového pásu byla zpravidla mnohem větší, než vyžadoval obvod pasu, a volná část dekorativně spadala dolů. Na konec řetězu se zavěšovaly ozdoby či schránky na voňavky, tzv. *pomandry*. Mimo ženský šatník lze takové pásy nalézt i na portrétech dětí v batolecím věku, které mají na konci zavěšeno tehdy velmi oblíbené kovové chrástítko s vlčím zubem.¹⁹ Článkové opasky pak byly zhotovovány z jednotlivých kovových segmentů spojených k sobě stěží. Případně se mohlo jednat o pásy z kovových segmentů kombinovaných s dekorativními řetězy. Z oblasti Francie jsou známy také kompletně textilní pásy zhotovené kombinováním různých textilních materiálů a kovových nití.²⁰

Jednotlivé kovové součásti opasků pak byly zdobeny kompozicemi ornamentiky charakteristické pro renesanční užité umění. Jednalo se především o motivy úponků a rozvilin, vinného listu, středové kartuše s maskarony, hlavičkami andělů či kompletními postavami antických bůžků. Tyto vzory se šířily pomocí tištěných vzorníků, jako například dekory pro závěsníky

tašek z roku 1554, které se nacházejí v knihovně knížete Augusta ve Wolfenbüttel.²¹ Podkovovité závěsy byly v umělcově vizi pokryty motivy tritonů a ulit, maskaronem a rohy hojnosti či lví hlavou a florálním dekorem.

V závětech plzeňských měšťanů můžeme najít příklady různých forem opasků. V závěti urozené paní Anny Šafránkové z Pautnova, kterou nechala sepsat v roce 1503, najdeme hned několik drahocenných pásů zřejmě jednodílného typu s kovovými ozdobami: „*Item paní Jitčinně dceři jeden pásek svůj stříbrný pozlacený na červené tkanici, [...] druhý pásek stříbrný na černé tkaničce druhé dceři její, [...] malý pásek na zlatohlavé tkaničce červené dávám dceři páně Janově mlynářově, [...] pozlacený pásek na dva prsty šíří, s obou stran chlupatý, jest na něm něco málo železek a nákončie s přese [...], perlový pásek.*“²² I po více jak sto letech se v závěti plzeňské měšťanky Kateřiny Kleové objevuje pás podobného popisu kombinující textil a kovové apliky: „*(do) kláštera pás aksamitové černý s [...] stříbrnými a růžemi stříbrnými.*“²³ I ze západních Čech jsou v textové formě doloženy na pásech zavěšené *pomandry*, též označované jako *jablka*. Alžběta Žežulová v roce 1625 odkázala svůj „*pás stříbrný s jablkem.*“²⁴ Konkrétní řešení celokovových pásů nelze zpravidla ze zápisů identifikovat, ale vzhledem k tomu, že se v dobovém pohledu jednalo o dobrou investici, byly zámožnými měšťany opasky ze stříbra či stříbrné pozlacené hojně pořizovány. Používaly se hluboko do 17. století a patřily k oblíbeným symbolickým dárkům mezi manžely. V zápisech úředníci neopomínali uvést pořizovací cenu takových opasků. Kramář Linhart si v roce 1523 ve své závě-

9

■ Poznámky

19 Paulus van Somer (připsáno), *Dítě s chrástítkem*, 1611. Dnes v Temple Newsam House. Z oblasti Čech nebylo obdobné vyobrazení dosud identifikováno.

20 *Ženský pás*, 1540–1580, Francie či Itálie. Dnes Victoria and Albert Museum, inv. č. T370-1989.

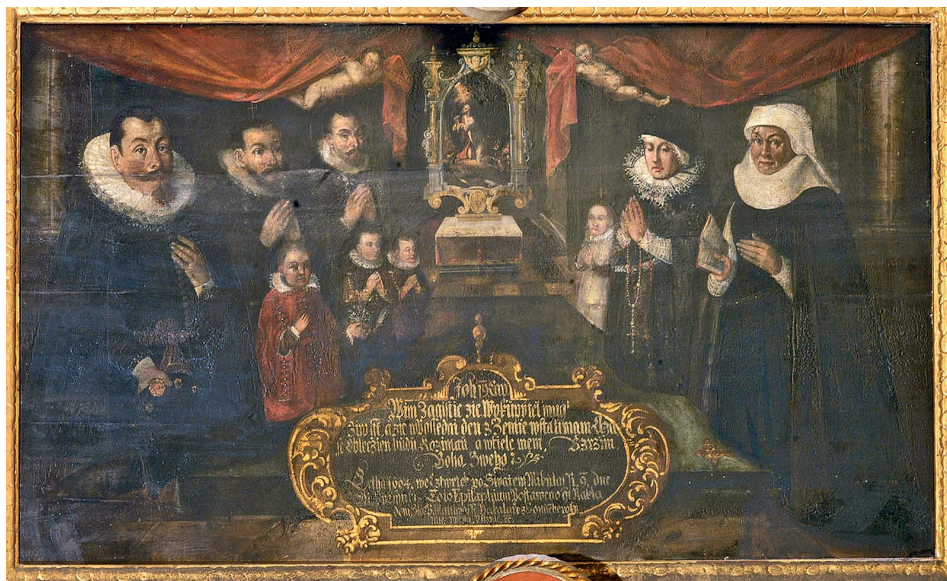
21 Anonym, *Návrhy pro závěsníky tašek*, 6 listů, 1554. Dnes Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, inv. č. 26.6 Geom. (12-2). Dostupné online na <http://diglib.hab.de/?grafik=26-6-geom-00157>, vyhledáno 28. 8. 2017.

22 Josef Strnad, *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad, část II, od r. 1450–1526*, Plzeň 1905: 1503, 8. února, Závět' urozené paní Anny Šafránkové z Pautnova č. 548.

23 Kšaft Kateřiny Kleové, 1629, č. 14, 26R. Archiv města Plzně (dále AMP), Liber Testamentorum 1617–1699, inv. č. 226 (1c28).

24 Kšaft Alžběty Žežulové, 2. února 1625, č. 10, 14R. AMP, Liber Testamentorum 1617–1699, inv. č. 226 (1c28).

10

Obr. 10. Epitaf rodiny Sonnenberků, 1612. Foto: Plzeňské biskupství, 2018.

Obr. 11. Portrét Anny Marie Reinerové, rozené Pachelbelové, olejomalba na plátně, 95 × 75 cm. Chebské muzeum v Chebu, inv. č. O348. Foto: Muzeum Cheb, Jiří Gordon.

11

ti přál, aby jeho žena dostala „pás stříbrný, který jest jí kúpil“.²⁵ Obdobně také Erhart Šloth v roce 1643 nechal do kšaftu zapsat „pas stříbrný, který [...] manzielka ma za 50 tolarů kaupila“.²⁶ Velmi pozoruhodnou shodu mezi popisem v inventáři a vzhledem se podařilo najít u klatovského rodáka Samuela Fontina. Do jeho pozůstalosti byly zapsány dva celokovové pásy – pás se dvěma pozlacenými cherubíny a stříbrný pás se žaludy a „pazaurkem rysím“ a stříbrné jablko.²⁷ Dva pásy shodující se s tímto popisem má namalovány na dochovaném Fontinově epitafu z roku 1615 Fontinova žena!²⁸

Ikonografie zachycující obyvatele a především obyvatelky západních Čech mezi lety 1550–1650 je na výskyt opasků velmi skoupá. Z celkového počtu 33 vyobrazení s ženskými postavami, které se podařilo z lokality dohledat, se opasky objevují výhradně ve dvou případech. Je to dáno především skladbou vzorku, který zachycuje zejména figurální náhrobníky a votivní obrazy.²⁹ Postavy jsou tak často oblečené do plášťových šatů typu *hazuka* (šp. *Ropa*), případně mají v oblasti pasu složené ruce jako v případě figurálního epitafu Františky Ottilie Holdörfferové z roku 1597, umístěného přímo v severním vstupu do chebského kostela sv. Mikuláše.³⁰ Kombinovaný opasek z bílého a žlutého kovu byl zachycen jen na epitafu rodiny Sonnenberků z roku 1612 z plzeňské katedrály sv. Bartoloměje³¹

a zřejmě kovový opasek z tvarovaných článků pak na portrétu Anny Marie Reinerové, rozené Pachelbelové, z Chebu.³² Dcera posledního protestantského purkmistra v Chebu Alexandra Pachelbela byla podle vnošení na obraze portrétována v roce 1630, a to v červeném ži-vůtku, červené sukni a černém kabátku, přes který má položen článkový opasek z tvarovaných oválných článků žluté barvy spojených očky z bílého kovu.

Obliba kovových pásů v druhé polovině 16. století natolik vzrostla, že se začalo zhotovovat velké množství opasků z levnějších materiálů.³³ Lehké plechové kusy na vývoz, přezdívané „norimberský šmejda“,³⁴ se ve velkém vyráběly v jihoněmecké oblasti, avšak od středověku se pasířské dílny zpravidla vyskytovaly v každém větším městě.³⁵

Pásy a jejich původ

V mobiliárních fondech památkových objektů ze západních Čech máme dochovány celkem tři kusy opasků tzv. *Brautgürtel*. Dva pocházejí z kabinetu kuriozit na zámku Kynžvart a dostaly se do sbírek historickou sběratelskou činností. Byly zapsány v Rathově katalogu pod čísly 106 a 107 a původně byly vystaveny v tzv. „Waffen Saale“. Kustod Rath do svého katalogu oba pásy fyzicky popsal včetně přiloženého pouzdra a pokusil se v zápiscích z roku 1828 svého předchůdce Karla Husse, původně chebského kata a sběratele, který se stal na zámku Kynžvart prvním správcem sbírek, objasnit jejich původ. Jak Rath píše, v původním inventáři byl zapsán jen jeden pás, a to obecnou formulací „*Bürgerliche Leibgürtel für Frauen von 16. und 17. Jahrhundert für Frauen*“. Rath však měl ve své době ve sbírkách pásy již dva, a to včetně pouzdra, které popsal

■ Poznámky

25 Strnad (pozn. 21): 1522, 3. listopadu, Závěť Linharta kramáře, měštěná, č. 860, s. 711.

26 Kšaft a poslední vůle Erharta Šlotha (?), 1643, s. 50. AMP, Liber Testamentorum 1617–1699, inv. č. 226 (1c28).

27 Podle Antonín Rybička Skutečský, O starožitnostech a umělcích Chrudimských, *Časopis Českého musea* XXII, 1848, s. 506–508.

28 Matouš Radouš, *Epitaf Samuela Fontina s rodinou*, olejomalba na dřevě. Chrudim, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Fontinova žena, zachycená v pravé části epitafu, má vyobrazeny hned dva dámské pásy. Jeden z nich je zachycen jako stříbrný článkový pás přerušovaný drobnými zlatými motivy žaludů, který odpovídá zjednodušenému popisu v pozůstalosti.

29 K volbě pohřebních oděvů více Veronika Pilná – Jana Schmollová, *Archeologie západních Čech*, 2014, sv. 8, s. 155–169.

30 Podrobně Pilná (pozn. 16), s. 279, kat. č. 66.

31 Anonym, *Epitaf Matyáše Bakaláře ze Sonnenberku*, olejomalba na plátně, 450 × 270 cm. Plzeň, kostel sv. Bartoloměje, Plzeňské biskupství. Viz Pilná (pozn. 16), s. 300, kat. č. 94.

32 Anonym, *Portrét Anny Marie Reinerové, rozené Pachelbelové*, olejomalba na plátně, 95 × 75 cm. Malba původem z Chebu, dnes uložená v Chebském muzeu, inv. č. O348. Viz Pilná (pozn. 16), s. 307, kat. č. 101.

33 Byly známé také jako tzv. *Brautgürtel*. K problematice kovových pásů více Musil (pozn. 9), s. 21–52.

34 Ibidem, s. 24.

35 K diferenciaci oděvních řemesel včetně pasířů Josef Petrů, *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 13. do 15. století. Díl. 1, sv. 2*, Praha 1985, s. 690. – Příklad archeologického průzkumu domu s prokazatelnou pasířskou výrobou z 16. století: Rudolf Krajčí et al., *Dům pasíře Prokopa v Táboře*, Písek 1998.

Obr. 12. Ženský pás s jablíčkem, 16. století, Městské muzeum, Týn nad Vltavou. Foto: Městské muzeum, Týn nad Vltavou.

Obr. 13. Ženský pás z destičkových článků, 16. století, Městské muzeum, Týn nad Vltavou. Foto: Městské muzeum, Týn nad Vltavou.

Obr. 14. Ženský pás s podkovovitým článkem, 16. století, Muzeum skla a bižuterie, Jablonec nad Nisou. Foto: Muzeum skla a bižuterie, Jablonec nad Nisou.

jako „Gabelseheide“, což mu znesnadňovalo identifikaci původního pásu, který ve sbírkách zapsal jeho předchůdce Karl Huss. Předpokládal však, že oba pocházejí ze stejné oblasti. Všechny svoje pochybnosti Rath soustředil k popisce pro položku 106 a u druhého kusu se již věnoval jen jeho fyzickému popisu.³⁶

Třetí pás byl objeven v mázhausu horšovskotýnské radnice v roce 1966. Během oprav historické budovy jej 12. února v násypu pod podlahou našli tři místní zedníci Volgtanz, Kabůrek a Kralovec. Kromě opasku byla podle výpovědi pamětníků v úkrytu uschována kniha, nebo spíše památník, a láhve s vínem. Památník se po výmutí rozpadal, ale přesto bylo vyhodnoceno, že byl veden Šimonem Plachým z Třebnice, horšovskotýnským rodákem, jenž se stal později primasem města Plzně a autorem prvních dějin města Plzně.³⁷ O zajímavém nálezů následně informovala Československá tisková kancelář, která pro zvýšení atraktivity zprávy uváděla, že se jedná pravděpodobně o florentskou práci zlatníka Benvenuta Celliniho.³⁸ Plné znění tiskové zprávy tak zahrnovalo i základní interpretaci: „Stříbrný pás 1 metr dlouhý, 527 gr. těžký, který byl nalezen 12. února 1966 v násypu pod podlahou v I. patře v budově čp. 52 /radnice/ na Náměstí republiky v Horšovském Týně při prováděné renovaci mázhausu městské radnice a renovaci obřadní síně v této budově. Stříbrný pás nosil Sebastian Herl, který byl v roce 1630 městským radním, a lze předpokládat, že se jedná o florentskou práci zlatnické dílny Benvenuta Celliniho, který žil v létech 1500–1570. Horšovský Týn 29. března 1966.“ Pás byl předán do městského muzea v Horšovském Týně a po zrušení muzea byl společně s dalšími sbírkovými předměty převeden do

12

13

14

■ Poznámky

³⁶ Za konzultaci děkuji váženému kolegovi PhDr. Vratislavu Ryšavému, NPÚ, ÚOP v Plzni.

³⁷ Stanislav Gryc – Václav Kuneš – Luděk Thomayer, *Žili v Horšovském Týně 1352–2002*, Klatovy 2002, s. 18.

³⁸ Zpráva ČTK byla vyhotovena s devíti fotografiemi pod číslem č. k. 2264–2271. Fotografie a znění tiskové zprávy pak byly uloženy společně s pásem ve sbírkách horšovskotýnského muzea.

mobiliárního fondu památkového objektu hrad a zámek Horšovský Týn, kde byl zapsán do evidence po číslem HT13103.

Pás z Horšovského Týna

Celokovový stříbrný pás o celkové délce 1 000 mm a váze 527 g byl složen ze čtyř pásových dílů a masivního spojovacího řetězu. Koncové díly byly zkompletované ze dvou odlévaných částí, které jsou mezi sebou spojené stěžejkou. Svrchní část byla na líci zdobena reliéfní výzdobou vždy s trojicí drobných hlaviček amoretů v ozdobném ornamentálním rámci a mezi nimi umístěných stylizovaných čtyřlístkových květů. Z obou delších stran byly na tyto díly zřejmě připájeny ozdobné tordované pásky, které díl ohraničují. Na reversu jsou hladce odlité povrchy zdobené rytými trojúhelníkovými motivy se stylizovanými plaménky. V ploše jednoho z článků je mezi ornamenty méně jistou rukou vyryté jméno Sebastian Herl. Mohlo se jednat o majitele nebo i případně nositele, ač jsou tyto pásky považovány především za součást dámského šatníku. Zapínání je provedeno na dlouhý háček a očko, pod kterým chybí část překrývající spodní stranu článku. Z líce háček překrývá tvář andílka s křídly v dolní části doplněnou kaskádou rozvilin. Řetěz je složený z prohnutých kruhových ok ze silného stříbrného drátu.

Pásek s podkůvkou a zavěšeným pouzdrem

Vícedílný celokovový opasek o délce 1 025 mm z bílého kovu byl v současném evidenčním systému zaveden do mobiliárního fondu zámku Kynžvart pod inventárním číslem KY2285 a v Rathově katalogu figuruje pod číslem 106. Opasek byl složen ze čtyř kovových pásků zdobených odlévanými florálními dekory a drobnými diagonálně posazenými figurami, které Rath označil za „vodní bůžky“. Zapínání bylo připojeno na dvou krajních páscích, přičemž jedna část je opatřena háčkem a druhá širším očkem. Očko je překryto kruhovou destičkou s odlévanou aplikou s povrchem ze žlutého kovu. Destičkové díly na krajích byly mezi sebou spojené velmi zajímavým způsobem – jednotlivá drátěná očka byla stáčena do tvaru „preclíčků“, které po spojení vytvářely dojem několika řetězů nad sebou. Ve čtvrtině délky byla drátěná část pásu přerušena dalšími dvěma pásky spojenými podkovovitým dílem určeným k zavěšení dalších předmětů. Kovový materiál použitý pro výrobu pásu nebyl dosud analyzován moderními metodami. Rath jej popsal jako „Messig“, což v kontextu 19. století znamenalo slitinu mosazi a niklu označovanou jako tzv. *novostříbro* či *weiss messig*.³⁹

K opasku se zachovalo kožené pouzdro na jídelní soupravu, které je aktuálně zapsáno ja-

ko součást kompletu KY2286 pod indexem b. Původně bylo připojeno na podkovovitý článek pomocí dvou drátků, z nichž jsou jak na opasku, tak na pouzdře dochovány zbytky. Propojení mezi tímto pásem a pouzdrem zaznamenal v popisu již Rath, avšak nebyl si jist, zda pouzdro skutečně náleží k tomuto pásu, nebo zda k němu bylo připojeno jen proto, že oba předměty pocházejí ze stejného časového období. Je však jisté, že v původních kynžvartských sbírkách tvořily komplet. V horní třetině bylo pouzdro ozdobené rytým a vytlačovaným plechovým páskem, za nějž je posazen ještě jeden tenčí pásek obdobného dekoru. Na okraji ozdobného pásu jsou umístěna dvě očka sloužící k zavěšení. Špička pouzdra je omotána zbytkem vláken rostlinného materiálu. Uvnitř pouzdra jsou zřetelné dvě oddělené komory, což potvrzuje již dřívější Rathovu interpretaci, že pouzdro původně sloužilo k umístění jídelní soupravy, ač se jeho konkrétní vybavení nedochovalo.⁴⁰

Opasek s tlačеныmi dekory

Stejně jako v předchozím případě se jedná o vícedílný celokovový opasek z bílého kovu o celkové délce 865 mm a šířce 14,5 mm. V současném evidenčním systému byl v mobiliárním fondu zámku Kynžvart označen inventárním číslem KY2286a a v Rathově katalogu jej nalezneme pod číslem 107. Pás byl sestaven obdobně jako kus KY2285 ze čtyř částí spojených stěžejkou a řetězem, avšak chybí podkovovitá část určená k zavěšení předmětů. Jednotlivé plošky pásu jsou zdobené tlačеныmi dekory rozvilin a architektonicky působících prvků, které doplňují drobné hlavičky amoretů. Zapínání je tvořeno nanýtovaným háčkem umístěným na krajním kovovém prvku vpravo, kde byl skrytý pod výběžkem s motivem andílka, a obdélníkovým otvorem na kovovém prvku na protější straně opasku. Většinu délky pásu tvoří stejně jako v předchozím případě spojení dekorativním řetězem skládaným z oček ve tvaru preclíčků, který je přibližně 230 mm od bližšího okraje lehce poškozen a některá očka jsou povolena a částečně rozpadlá.

Zhodnocení jednotlivých kusů

Pokud zohledníme také popisy odlišné kvality v sortimentu od Hardera a Musila, lze považovat opasky za produkci určenou městskému obyvatelstvu. V případě stříbrného pásu z Horšovského Týna se jedná o komoditu měšťany velmi žádanou a luxusní, která nebyla pořizována jen jako módní doplněk či stavovský odznak, ale také jako finanční investice pro množství ušlechtilého kovu, které takové pásky obsahovaly. Na odlévané masivní stříbrné díly je napo-

jen pevný řetěz ze silných oček, která jsou spojena ve dvou řadách nad sebou. Odlité části však nemají detaily úplně čistě propracované a je patrné, že opasek nebyl dokončován stejně pečlivě jako například dochované opasky z jiných lokalit. Porovnáme-li ho se dvěma kusy z muzea v Týně nad Vltavou a kusem pravděpodobně rakouského původu z muzea v Jablonci nad Nisou, které jsou provedeny zcela čistě do nejmenšího detailu, je patrný kvalitativní rozdíl zpracování.⁴¹

Po porovnání je také patrné, že kynžvartské pásky reprezentují běžnou produkci přelomu 16. a 17. století. Kynžvartský pás s pouzdrem je obdobně masivnější a svým provedením evokuje představu dražšího stříbrného materiálu, což tento kus řadí ke kvalitnější produkci běžně nošených pásů z neušlechtilých kovů. Rath označuje jeho provedení za tzv. *míšeňskou práci* – *Meissenzeig*. Ve třetím případě, u opasku s tlačеныmi dekory, je dekor pásu proveden sice také bez výrazných vad a nedokonalostí, ale řetězová část je zhotovena z tenčího a méně odolného drátu než v případě opasku se závěsem. V tomto případě lze uvažovat o tom, že se jedná o ukázkou tzv. plechového „šmejdu“, který byl ve velkém dovážěn z Norimberka.⁴² Pokud všechny analyzované pásky a jejich analogie z muzeí v Týně nad Vltavou a v Jablonci nad Nisou porovnáme navzájem, je možné utvořit si představu o tehdy dostupném sortimentu tohoto zboží a jeho kvalitativních rozdílech.

Analogie

Opasky 16. a 17. století se dochovaly především ve dvou již zmíněných sbírkách – sbírce Městského muzea v Týně nad Vltavou a sbírce Muzea bižuterie a skla v Jablonci nad Nisou. Ve všech třech případech se jedná o luxusní a umělecky velmi precizně zhotovené kusy ze stříbra se zlacenými prvky. Opasek spravovaný

■ Poznámky

³⁹ Za tyto informace a konzultaci děkuji Ing. Jindřichu Fígurovi.

⁴⁰ Jídelní soupravy se v této době běžně skládaly z nože a napichovátka. Srovnej s dochovaným pouzdrem T55 A, B z Victoria and Albert Museum. Více: Suzan Nort – Jenny Tiramani, *Seventeenth-century Women's dress Patterns II*. Londýn, V&A Publishing 2012, s. 136.

⁴¹ *Ženský pás z plíšků a ženský pás s pomanderem*, 16. století. Dnes Týn nad Vltavou, Městské muzeum, inv. č. 8737 a 8738. – *Ženský pás se závěsnou podkůvkou*, 16. století. Dnes Jablonec nad Nisou, Muzeum skla a bižuterie, inv. č. W1720. Podrobněji Jaroslav Pánek et al., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 597.

⁴² Musil (pozn. 10).

Obr. 15. Ženský stříbrný pás z Jablunkova, 17. století, Národní muzeum, inv. č. H4-44763. Foto: Olga Tlapáková.

Obr. 16. Pás, první polovina 17. století, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze. Foto: Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze.

Obr. 17. Pás, 16. století, Moravská zemská galerie v Brně, inv. č. U4839.

Muzeem bižuterie a skla pochází z původní Waldesovy sbírky a za místo jeho původu se považuje pravděpodobně Rakousko.⁴³ Je zhotoven z pozlacených stříbrných odlévaných plošek s florálními motivy. Ty jsou spojeny pomocí stěžežek s dvěma řadami řetězových spojek. Řetězy byly však koncipovány odlišně než na dochovaných opascích ze západních Čech. Jedná se o řetězy z jednoduchých lehce tvarovaných ok. Levý konec jabloneckého opasku byl zakončen litým kruhovým dílem (rozetou) opatřeným očkem. Na pravé straně byl umístěn odlévaný podkovovitý díl s motivem girlandy určený k zavěšení různých doplňků.

Pásky z Týna nad Vltavou byly nalezeny během opravy domu U Modré hvězdy v roce 1970 a následně předány do městského muzea.⁴⁴ První z této dvojice se dochoval včetně stříbrného zlaceného *pomandru* neboli vonného jablíčka určeného k umístění voňavek. Pásek je členěný do zlacených odlévaných dílů zdobených reliéfy hlaviček amoretů a vždy čtveřicí drobnějších stříbrných článků spojených k sobě stříbrnými očky. Zapínání je řešeno na očko a prostý háček nepřekrývaný žádnou další ozdobou jako v případě opasků ze západních Čech. K očku zapínání je navíc přivěšen stříbrný řetěz složený z masivních ok a z vložených pozlacených dekorativních prvků. Druhý z týnských opasků se svým řešením zcela vymyká známým dochovaným opaskům tohoto typu. Je složen z obdélných dílů plechu a na něj fixovaných dekorativních motivů zdobených ve středu barevnými kameny. Tyto destičky jsou k sobě spojeny stříbrnými očky, která mají v horní

15

16

17

■ Poznámky

43 Ženský pás, 16. století, repunc z roku 1806, stříbro, zlacení. Dnes Muzeum bižuterie a skla v Jablonci nad Nisou, Waldesova sbírka, inv. č. W1720. Více Pánek (pozn. 41), s. 596–597. – Eliška Fučíková – James M. Bradburne – Beket Bukovinská et al., *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní místo střední Evropy*, Praha – Londýn – Miláno 1997, s. 449.

44 Ženský pás s pomandrem a ženský pás z destičkových článků, kolem 1600. Dnes Městské muzeum v Týně nad Vltavou, inv. č. 8737 a 8738. Více Pánek (pozn. 41), s. 596–597. – Fučíková – Bradburne – Bukovinská (pozn. 43), s. 449.

18

Obr. 18. Příklad použití pásu v kompletu ženského oděvu, vitráž, 16. století, Moravský Šternberk. Foto: Veronika Pilná, 2017.

části umístěné drobné stříbrné motivy květů. Zapínání bylo řešeno jen jednoduchým háčkem a očkem bez dalších ozdob.

Tyto tři zmíněné opasky jsou velmi známé a hojně používané ve výstavních projektech a publikacích k reáliím 16. a 17. století. Méně známým kusem je stříbrný opasek H4-44763 pocházející z Jablunkova, který se nachází ve sbírce Etnografického oddělení Národního muzea.⁴⁵ Stříbrný opasek z destičkových článků spojených jednoduchými očky byl datován do 17. století a je zdoben obdobně jako pásy z Chebu a Horšovského Týna hlavami andílků, perlovců, vegetabilními úponky a tordovanými prvky. Další málo známý pás ze sledovaného období se nachází ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, kam byl zakoupen v roce 1994.⁴⁶ Tento opasek byl vyroben z jedenácti destičkových článků s bohatou reliéfní výzdobou. Ve středu každého článku je drobná andělská hlavička umístěná mezi rostlinné motivy úponků. Z každé strany hlavičky jsou navíc zpodobněny dvě postavy. Jednotlivé destičky jsou mezi sebou spojeny stěžkami, které mají na lícové straně opasku umístěné dekorativní prvky. Zapínání opasku je řešeno na kruhovou sponu na jedné straně a plochý háček na druhé.

Poměrně početná kolekce kovových opasků se nachází ve sbírkách Moravské zemské galerie v Brně.⁴⁷ Do období 16. století je datován například komplet opasku a pouzdra pod in-

ventárním číslem U4839.⁴⁸ Stříbrný, částečně zlacený opasek byl sestaven z destičkových článků, drobnějších segmentů ve tvaru stylizovaných květů a podkovovitého článku. Do období 16. a 17. století jsou zařazeny také kovové opaskové komponenty U9943, U7869, U7830, U7831 a dále sedm pásů či jejich komponentů, u kterých evidence muzejních sbírek bližší časové zařazení neuvádí. Nicméně především u kusu uchovávaného pod inventárním číslem U5808 lze dataci na přelom 16. a 17. století předpokládat.⁴⁹

Málo zmiňované jsou však závěsy, které se společně s takovými pásy užívaly. Známe jsou například jídelní soupravy, z nichž jeden exemplář ve svých sbírkách uchovává muzeum v Liberci.⁵⁰ Souprava je tvořena příborem a koženým pouzdrům s řetězovým závěsem zakončeným háčkem. Pouzdro se třemi komorami je potaženo hedvábným sametem dnes neurčitě tmavé barvy. Špička a horní okraj jsou pobity plechovými ozdobami s tlačným dekorem.

Z početných archeologických nálezů je nutno zmínit mimo jiné části opasků s vytlačovaným dekorem z Prahy, které jsou aktuálně v expozici Západočeského muzea. Jedná se o dekorativní konce zřejmě řetězových opasků se zachovanými otvory pro nity držícími řetěz upevněný mezi dvěma vrstvami plechu. První z nich je pokryt vzorem tří vedle sebe položených perlovců a druhý pokrývá figurální motiv umístěný v rostlinném ornamentu. Další zajímavá kolekce fragmentů ženských opasků byla nalezena rovněž na jižní Moravě a je uchovávána jako součást archeologické sbírky Moravského zemského muzea.⁵¹ Fragment HA142501 pocházející z Chvalkovic z okresu Vyškov byl pokryt tlačným vzorem s drobnými hlavičkami andílků. Několik zachovaných článků řetězových spojek bylo koncipováno do tvaru písmene S, tedy zcela odlišným způsobem než u opasků pocházejících z Chebu. Z lokality Staré Brno pochází fragment opasku HA142041 z dekorativně vytlačovaných destiček spojených prostými očky. Poslední fragmentárně dochovaný pás HA143065 ze sbírek Moravského zemského muzea byl nalezen v lokalitě Vranovice v okrese Prostějov a jedná se o tlačené destičky s hlavičkami andělů pospojované řetězovými očky tvarovanými do písmene S. Mezi články je umístěn také podkovovitý díl pro zavěšení dalších předmětů. Ke všem třem pásmům z Moravského zemského muzea byly pomocí rentgenové fluorescenční spektrometrie provedeny nedestruktivní průzkumy kovových slitin, z nichž byly pásy zhotoveny.⁵² U všech tří exemplářů se jednalo o mosaz s poměrně vysokým obsahem zinku, který se pohyboval zhruba mezi 16 až 20 %.

Obdobné opasky jsou dochovány rovněž v bavorských sbírkách. Tři soupravy dekorativních částí opasků ze stříbrného plechu jsou aktuálně vystaveny v expozici Bavorského národního muzea v Norimberku. Byly objeveny v roce 1912 společně s množstvím stříbrných kulovitých knoflíků ve stříbrném depotu nalezeném v Pretzfeldu u Forchheimu.⁵³ V této kolekci se vyskytují dvě nákončí s přezkami a dekorativní zakončení pravděpodobně z pánských usňových opasků. Třetí souprava může pocházet i z dámského *Brautgürtel*, neboť obsahuje ozdobné konce a dále dva díly spojené stěžkou a očkem k zavěšení předmětů či váčků. Sbírkou norimberského muzea dále obsahují také pouzdro se stříbrným cestovním příborem zhotovené kolem roku 1620 mistrem Friedrichem Hirsvoglem.⁵⁴ Velmi dekorativně pojaté pouzdro pokryté kombinací figurální a ornamentální výzdoby bylo pomocí čtveřice řetězů zakončených očkem zavěšováno na opasek. Do současné doby se dochoval i ze stříbra zhotovený příbor. Ve staré fotodokumentaci sbírek mnichovského Bayerisches Nationalmuseum se vyskytovaly tři opasky kombinovaného typu z usně a kovových komponent a dvě závěsná pouzdra.⁵⁵ Ač se jednalo o jiný způ-

■ Poznámky

45 Tauberová (pozn. 13), s. 32.

46 Pás, první polovina 17. století, stříbro, zlacení. Dnes Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, inv. č. 2/81. Muzeum udává středoevropskou provenienci pásu.

47 Podle dostupné evidence Moravského zemského muzea. Dostupné online na <http://sbirky.moravska-galerie.cz/katalog>, vyhledáno 1. 6. 2018.

48 Pás a pouzdro, 16. století, stříbro, zlacení. Dnes Moravské zemské muzeum, Brno, inv. č. U4839, http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.U_4839-ab, vyhledáno 1. 6. 2018.

49 Pás, datace neznámá, stříbro. Dnes Moravské zemské muzeum, Brno, inv. č. U5808. Dostupné online na http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.U_5808, vyhledáno 1. 6. 2018.

50 Pouzdro s příborem, kolem 1650, mosaz, ocel, useň, samet. Dnes Muzeum v Liberci, inv. č. Š1535, Š1517 a Š1480.

51 Měchurová – Selucká – Zmrzlý (pozn. 11), s. 285–297.

52 Měchurová – Selucká – Zmrzlý (pozn. 11), s. 287.

53 Tři soupravy částí opasků z Pretzfeldu u Forchheimu, stříbro, první polovina 17. století, Německo. Dnes Bayerisches Nationalmuseum, Norimberk, inv. č. 3423–3429.

54 Cestovní příbor v pouzdře, stříbro, kolem 1620, vyrobeno mistrem Friedrichem Hirsvoglem (mistr v letech 1619–1640). Dnes Bayerisches Nationalmuseum, Norimberk, fond města Norimberk, inv. č. HG 10714.

55 Trojice kombinovaných opasků a dvou pouzder. Dnes Bayerisches Nationalmuseum Mnichov, fotodokumentace sbírek Bildarchiv Foto Marburg, č. snímku 113.277.

sob řešení opasků, tlačené dekory na kovových částech byly zpracovány obdobným stylem jako dochované kusy ze západních Čech. V dekorativních rámečcích byly umístěny vegetabilní motivy a drobné maskarony.

V německých sbírkách se z tohoto období dále nachází jednoduchý řezaný kožený opasek v Univerzitním muzeu v Marburgu,⁵⁶ opasek z destičkových článků spojených dvojítm řetězem v Muzeu pro lidové dějiny v Berlíně,⁵⁷ pás se sponou zdobenou amorety a volutami v Kolínském městském muzeu⁵⁸ či dva luxusní stříbrné dámské pásy v Zámeckém muzeu v Berlíně. Jedním z berlínských kusů je stříbrný opasek pocházející původně z Magdeburku, který byl sestaven z destičkových a dekorativních tlačných článků s maskarony a andělíčky.⁵⁹ Druhý, velmi komplikovaně zdobený opasek z Berlína byl vytvořen ze stříbrných odlitků pospojovaných jednoduchými očky a znázorňujících Zvěstování a jednotlivé ctnosti.⁶⁰ Velmi neobvyklý je potom pás označený jako židovský, který vyrobil Peter de Mont a který je datován mezi léta 1658–1678. Židovský dámský opasek se svým zpracováním i dekorativní výzdobou velmi odlišuje od ostatních dochovaných kusů evropské produkce.

Na žádném z dosud jmenovaných pásů pocházejících ze stejného období se však nenachází shodný způsob řešení řetězových spojek jako u opasků z Chebu. Způsob zhotovení řetězu pomocí preclíkovitě svinutých článků byl nalezen jen na pásu z německého Schwalmu.⁶¹ Tento pás byl ve staré dokumentaci datován do 16. století, ale aktuálně je datace posunuta až do století 18. Jedná se opasek zřejmě užívaný ke kroji a zhotovený z bílé mosazi. Je sestaven ze čtyř kovových pásů s tlačným florálním dekorem, k nimž jsou přinýtovány řetězové spojky složené z jednotlivých preclíkovitě svinutých drátěných oček. Zapínání je zakončeno rozetou ve stylizovaném tvaru jednoduchého středově souměrného květu. Namísto podkovovitého článku bylo zavěšení dalších předmětů řešeno na kruhové očko spojující dvě části opasku.

Motivy andělů

Hlavičky andělů byly v renesanční motivice velmi oblíbeným prvkem. Zobrazení andělů v jejich dětské podobě se v 16. století objevilo jako jedna ze zapomenutých antických forem, neboť středověk zachycoval anděly výhradně jako dospělé osoby. Jejich symbolický smysl odkazoval jak ke křesťanské, tak k antické tradici.⁶² Vyobrazení andělských hlaviček tak mohlo být chápáno jako ochranný symbol strážného anděla a současně amora, posla lásky. Andělské hlavičky, amorci či putti byli identifikováni mimo dochované pásy z Horšov-

ského Týna a Chebu také na již zmíněných fragmentech z jižní Moravy. Textové poznámky o užití tohoto motivu byly zachyceny i v leckdy jinak velmi obecně formulovaných soupisech inventářů. Již jsme zmínili dva pásy manželky chrudimského měšťana a klatovského rodáka Samuela Fontina, z nichž jeden byl podle zapisovatele závěti ozdoben dvěma pozlacenými cherubíny tak, jak je to zároveň naznačeno i na Fontinově epitafu v chrudimském kostele.⁶³ V roce 1613 vlastnila Lidmila Lexerynová, vdova na Starém Městě pražském, celkem čtyři pásy, z nichž jeden byl zřejmě velmi dovednou šperkařskou prací, neboť ho autor zápisu popsal jako pás „velký stříbrný, pěkným dílem udělaný, kamením drahým vykládaný s hlavičkami anjelíčkovými pozlacenými a na stříbrném řetězu velikým jablkem visutým, vše mistrovských dílem uděláno“.⁶⁴

Závěr

Ženské kovové opasky byly v raném novověku velmi oblíbeným oděvním doplňkem a byly zhotovovány v široké škále variant, jak je patrné z popsaných exemplářů a následných analogií z oblasti Čech i Německa.⁶⁵ Sortiment byl velice pestrý a zahrnoval opasky, které byly luxusní šperkařskou prací, opasky z drahých kovů kupované jako finanční investice, kdy byla přednost váha kovu, nikoliv řemeslné zpracování, až po nejlevnější výrobky z mosazi. Díky dochovaným opaskům z Horšovského Týna a Chebu, které doplňují tuto kvalitativní řadu v českém prostředí, si můžeme udělat názornou představu o tom, jak byla kvalita produkovaného zboží odstupňována. Pásy ze sbírek městského muzea z Týna nad Vltavou a muzea v Jablonci nad Nisou se svým detailním zpracováním v tomto srovnání vystupují jako zástupci luxusnější formy opasků. Obdobně bychom mohli chápat i opasek z Jablunkova, který však svým zpracováním působí mnohem jemnějším dojmem.

Lze uvažovat, pro koho byl horšovskotýnský opasek skutečně určen. Vzhledem k označení opasku mužským jménem se při prvotní prezentaci nálezu veřejnosti předpokládalo, že se jedná o jméno nositele opasku. Při porovnání s ikonografií však lze usuzovat, že se i přes poměrně větší rozměr jednalo o opasek pocházející z majetku Sebastiana Herla určený spíše pro ženu.

Za pomoc, některé materiály a podporu bych ráda co nejsrdčněji poděkovala mým skvělým a obětavým kolegům, učitelům a přátelům, kteří mi poskytli své zasvěcené rady a některé studijní materiály: restaurátorce textilu ak. mal. Vendulce Otavské, PhDr. Vratislavu Ryšavému z NPÚ, ÚOP v Plzni, Ing. Jindřichu Figurovi, správě a zaměstnancům zámku Kynžvart a hra-

du a zámku Horšovský Týn, Bc. Evě Smilkové z NPÚ, ÚOP v Lokti a samozřejmě pamětovým institucím, které svým svolením umožnily otištění snímků všech analogických předmětů z českých sbírek.

■ Poznámky

Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj05227006?medium=mi02348d13>, vyhledáno 7. 6. 2018.

⁵⁶ *Řezaný kožený opasek*, 16. století. Dnes Marburg, Universitätsmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, inv. č. 4238. Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj20727916>, vyhledáno 28. 8. 2017.

⁵⁷ *Opasek z destičkových článků spojených dvojítm řetězem*, 16. století, Německo. Dnes Schlossmuseum Berlin, inv. č. RBA112273. Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj20201423?medium=mi03997f02>, vyhledáno 28. 8. 2017.

⁵⁸ *Pás s amorety a volutami zdobenou sponou*, kolem 1600. Dnes Stadtmuseum, Kolín, přírůstkové č. KSM 1994/447.

⁵⁹ *Stříbrný opasek z destičkových článků a dekorativních tlačných článků s maskarony a andělíčky*, kolem 1600, Magdeburg. Dnes Schlossmuseum, Berlin. Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj20201426?medium=mi00187c05>, vyhledáno 28. 8. 2017.

⁶⁰ *Stříbrný opasek s motivy Zvěstování a ctností*, kol. 1600, Magdeburg. Dnes Schlossmuseum Berlin. Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj20201426?medium=mi00187c05>, vyhledáno 28. 8. 2017.

⁶¹ *Opasek „Brautgürtel“ ze Schwalmu*, 18. století, mosaz, Schwalm. Dnes Kassel, Staatliche Kunstsammlungen, Landesmuseum. Dostupné online na <http://www.bildindex.de/document/obj20365101>, vyhledáno 28. 8. 2017.

⁶² James Hall, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha – Litomyšl 2008.

⁶³ Podle Rybička Skutečský (pozn. 27), s. 506–508.

⁶⁴ Nachtmannová (pozn. 12), s. 146.

⁶⁵ K tématu lze doporučit mimo výše citované tituly ještě následující práce: Max von Boehn, *Die Mode: Menschen und Moden im sechzehnten Jahrhundert*, München 1923. – Idem, *Die Mode. Eine Kulturgeschichte vom Mittelalter bis zum Barock* (přepřeloženo Ingrid Loschek), Mnichov 1996. – François Boucher, *20 000 Years of Fashion*, New York [1987]. – Josef Janáček, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961. – Alena Křížová et al., *Ornament, oděv, šperk: archaické projevy materiální kultury*, Brno 2009. – Ludmila Kybalová, *Dějiny odívání – Renesance*, Praha 1996. – Antonín Zúbek, *Středověké přezky z brněnských nálezů, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, 2002, s. 123–153.